

Luthеровo pojetí přirozeného zákona jako základ univerzální etiky

Ján Liguš

Úvod

Ve svém příspěvku se chci zabývat Lutherovou přirozenou teologií (*theologia naturalis*) jakožto základem univerzální etiky. Svůj referát o Lutherově pojetí přirozeného zákona jsem rozdělil do čtyř částí. V první se pokusím velmi stručně osvětlit, proč došlo po druhé světové válce (1945–1980) k odklonu od Lutherovy *theologia naturalis*, v dalších částech pojednám o třech teologických oblastech vztahujících se k vytyčenému tématu: o přirozeném poznání Boha, o přirozeném lidském rozmyslu a o *lex naturalis*. Všechny tři výše jmenovány aspekty Lutherovy teologie budou explikovány, interpretovány a osvětleny na pozadí analyticko-explikační, dialektické a deduktivní metody. V textových citacích budu vycházet z latinsko-německého vydání Lutherových spisů Výmarského vydání z roku 1868, které cituji, jak je zvykem, německou zkratkou WA.

1. PŘÍČINY ODKLONU OD LUTHEROVY PŘIROZENÉ TEOLOGIE PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

Když se fašismus dostal k politické moci v Německu v roce 1933, vypukl církevní boj (1933–1945) a v popředí oficiálního teologického zájmu se ocitly zejména ty důrazy Lutherovy teologie, které někteří oficiální teologičtí představitelé chtěli přímo i nepřímo nějakým způsobem harmonizovat se všeobecnými náboženskými a politickými tendencemi národního socialismu. V dané situaci si pomáhali některými Lutherovými teologickými důrazy souvisejícími s jeho *theologia naturalis* ve spojení s reformátorovým učením o dvou říších (*Zwei-Reichen-Lehre*), o *justitia civilis* a tak podobně. K řečenému dodávám citát jednoho německého církevního představitele, který v té době mimo jiné napsal: „Naše luterská církev je vědomě spojena se svým lidem. Se svým národem trpíme, s ním prožíváme přetvořující síly... s ním děkujeme Bohu za to, že

v Adolfu Hitlerovi jsme dostali vůdce našeho německého lidu.“¹ Dokonce nechyběly ani hlasy, které ve 30. letech 20. století v Německu interpretovaly reformátora nikoli jako dobrého křesťana, nýbrž jako nevěřícího humanistu. „Luther, který nebyl v jádru své podstaty vůbec křesťanem, stojí spíše na linii: Eckart – Leibniz – Friedrich Veliký – Goethe – Hegel – Bismarck – Nietzsche, a tak dává ideji říše svým sjednocujícím učením velkolepé ospravedlnění státní moci ...“²

Právě tato aktuální všeobecná politicko-ideologická interpretace reformátorovy teologie dala podnět v poválečném Německu k odklonu od Lutherovy *theologia naturalis*. Tehdejší významní teologičtí badatelé přímo upozorňovali „na neslučitelnost svědectví o Kristu s přirozeným náboženstvím a s přirozenou teologií jakéhokoli druhu.“³ Teprve v 80. letech 20. století se začaly z řad protestantských teologů ozývat postupně kritické hlasy na tuto jednostrannou teologickou orientaci v Německu jednak s poukázáním na to, že „podceňuje všeobecně humanizující význam apelu starokřesťanského poznání, kterému přísluší *anima naturaliter christiana*,“ jednak má „tendenci vůbec opovrhovat zápasem proti nelidskosti, hrubosti a světonázorovému spojenectví. Naopak tendence pozitivního postoje k přirozené teologii mohou být velmi cenné pro výchovu k toleranci a otevřenosti pro Boží jednání s celým světem,“ připomíná německý odborník Beintker.⁴

2. JEDNOTLIVÉ ČÁSTI LUTHEROVY PŘIROZENÉ TEOLOGIE

Lutherova přirozená teologie má tři části, v tomto pořadí jsou to přirozené poznání Boha (*cognitio Dei naturalis*), přirozený rozmysl člověka

¹ Citát pokračuje: „Dieses Mitleiden, Mitfreuen und Mitdanken unserer Kirche mit unserm Volk geschieht ebenso wie der Gehorsam gegenüber der Obrigkeit aus einer allerletzten Verantwortung heraus, aus der Verantwortung vor Heiligen und Gnädigen Gott“. F. ULMERS, *Lutherische Kirche* Numer 16, č. 1, 1934, citováno podle Ernst WOLF, *Peregrinatio*, sv. 2, *Studien zur reformatorischen Theologie, zum Kirchenrecht und zur Sozialethik*, München: Christian Kaiser Verlag, 1965, s. 94; srov. M. LUTHER, WA XL/III, s. 222, 3).

² O tom viz A. DEUTELMOSER. *Luther, Staat und Glaube*, 1937, citováno podle WOLF, *Peregrinatio*, sv. 2, s. 71.

³ Bernard HEINTZE, „Ernst Wolf,“ in *Tendenzen der Theologie im 20. Jahrhundert: Eine Geschichte in Porträts*, ed. Hans J. Schultz, Stuttgart: Kreuz Verlag, 1966, s. 495.

⁴ H. BEINTKER, „Natürliche Theologie,“ in *Theologisches Lexikon*, ed. Hans-Hinrich Neneisen, Herbert Trebs et alii, Berlin: Union Verlag, 1981, s. 371.

(*ratio*) a přirozený zákon (*lex naturalis*). Všechny tři zmíněné teologické důrazy Luther zakládá na biblickém svědectví o stvoření člověka k Božímu obrazu a podobě (*imago et similitudo Dei*), o prvotním pádu člověka do hříchu, který poznamenává člověka jako jednotlivce i celé lidstvo, a o slova apoštola Pavla. To tedy znamená, že každá jednotlivá oblast přirozené teologie je Lutherem zasazena do biblicko-antropologické, etické a soteriologické souvislosti. S tím souvisí také zjištění, že, jak bylo výše uvedeno, veškerá Lutherova teologie, nevyjímaje ani *theologia naturalis*, se chce zakládat na Písmu svatém tak, jak mu on sám porozuměl. Ovšem jejím slabým místem, budiž mi to dovoleno říci, je teologická nesytematicčnost a nekompaktnost. To si uvědomoval i sám reformátor, který krátce před svou smrtí vyjadřuje své přání: „Kéž náš Pán Bůh dá, aby ti, kteří přijdou po mně, to dělali lépe než já... *orate Deum pro me*.“⁵ Na tomto místě se dostávám k teologické explikaci první oblasti Lutherovy přirozené teologie.

2.1 *Cognitio Dei naturalis*

Přirozené poznání Boha Luther zakládá explicitně na slovech apoštola Pavla: „Vždyť to, co lze o Bohu poznat, je jim přístupné, Bůh jim to přece odhalil. Jeho věčnou moc a božství, které jsou neviditelné, lze totiž od stvoření světa vidět, když lidé přemýšlejí o jeho díle, takže nemají výmluvu...“ (Řím 1,19–25). Právě hluboký Lutherův zájem o výklad Pavlova listu Římanům podnítil jeho zájem o přirozené poznání Boha. Z toho vyvozoval závěry, že všichni lidé se rodí s určitým poznáním Boha, jak to potvrzuje také existence nejrůznějších náboženství ve světě, která se dokazuje jednak „uctíváním božstev v různých náboženstvích,“ jednak „modloslužbou ve světě“, připomíná Luther. Jinými slovy, všichni lidé „v sobě nosí určitou představu o Bohu a božské bytosti (*notio*)“ a už to samo o sobě svědčí o výjimečnosti člověka v kontextu ostatního stvoření.⁶

Teologickým obsahem tohoto poznání v Lutherově pojetí jsou Boží činy stvoření všeho, jak o nich svědčí žalmista slovy: „Nebesa vypravují o Boží slávě, obloha hovoří o díle jeho rukou“ (Žl 19,1), a to znamená, že všichni lidé od narození *a priori* mají vědomost o tom, že stvoření

⁵ Jeho slova pokračují: „Ich kann ncht mehr, ich bin schwach, *orate Deum pro me*, das er mir ein gutes, seliges Stündlein verleihe.“ WA, sv. XLIV, s. 825, 10.

⁶ M. LUTHER, WA, sv. LX/I, s. 607, 28.

nevzniklo samo sebou a že je to Bůh, který stvořil nebe a zemi. „Toto rozumové světlo je v srdcích všech lidí a nedá se ani utlumit, ani vymazat,“ a to ani po Adamově pádu do hříchu.⁷ Toto vrozené světlo však nevyklučuje skutečnost, upozorňuje Luther, že existují i takoví lidé, kteří je popírají, jako například „epikurejci a jiní ateisté“, a všichni takoví jednají vědomě či nevědomě proti svému vlastnímu poznání, a tedy proti svému „skrytému hlasu svědomí“, zdůrazňuje Luther, ale podrobněji to nerozvíjí.⁸

Kromě Božích stvořitelských činů všichni lidé mají také povědomí (*notio*) o Božích metafyzických charakteristikách, kterými jsou „Boží nesmrtelnost, věčnost a všemohoucnost“, a vědomí o Božích sociálně-etických atributech, totiž o tom, že „Bůh je dárce všeho dobrého,“ že „je spravedlivý, že trestá bezbožné“ a že „je přívětivý, láskyplný, milostivý vůči člověku a je ochoten mu pomoci, když ho o to člověk požádá.“ Zmíněný obsah *cognitio Dei naturalis* je zároveň svědectvím o výjimečnosti a jedinečnosti člověka jako Božího stvoření.⁹

Společně s proklamací *cognitio Dei naturalis* hovoří reformátor i o jeho omezeních. První tkví v tom, že danému poznání chybí individuální zkušenost člověka s Bohem, s jeho láskou a dobrotou, totiž vědomí, „že Bůh chce i mně skutečně pomoci,“ připomíná reformátor. Tato individuální zkušenost s Bohem je však vázána na osobní víru v Boha v Kristu.¹⁰ Druhá hranice se ukazuje v eticko-ambivalentním jednání člověka, který, navzdory svému poznání Boha, je v neustálém pokušení „zaměňovat toto přirozené světlo za své vlastní myšlenky o Bohu, který není pravým Bohem,“ a tudíž „každý člověk potom chce spatřovat božství Boha v tom, co se jemu líbí (Řím 1,23),“ a tak člověk zaměňuje „původní poznání Boží pravdy za lež.“¹¹ Třetí a čtvrtá hranice přirozeného poznání Boha se ukazuje v absenci poznání spásného Boží záměru s člověkem,

⁷ LUTHER, WA, sv. XXXIX/I, WA, sv. XIX, s. 205, sl. 35, srov. LUTHER, WA, sv. I, s. 607, 6: „sine dubio ex Deo in illis est, sicut hic dicit...“ Srov. WA, sv. LVI, s. 177, 15: „Haec Synthesis theologia est inobscureabilis in omnibus.“

⁸ LUTHER, WA, sv. XIX, s. 205, 36 a 27; srov. WA, sv. XVIII, s. 703, 10 a další.

⁹ LUTHER, WA, sv. XIX, s. 205, 36 a 27; srov. WA, sv. XVIII, s. 703, 10; WA, sv. LVI, s. 177, 3.

¹⁰ LUTHER, WA, sv. XIX, s. 206, 13.

¹¹ LUTHER, WA, sv. XIX, s. 206, 32; Luther to říká ještě tak, že přirozený rozum „spielt Blntheit mit Gott;“ WA, sv. LVI, s. 177,8; citát pokračuje: „In hoc ergo erraverunt, quod hanc divinitatem non nudam reliquerunt et coluerunt, sed eam mutaverunt et applicuerunt pro votis et desideris suis. Et unusquisque divinitatem in eo esse voluit, qui sibi placeret, et sic Dei veritatem mutaverunt in mendacium.“

totiž toho, „co Bůh myslí o nás, co nám lidem chce darovat a co s námi zamýšlí;“ posléze „mu chybí vztah k Boží Trojici,“ připomíná Luther.¹²

Souhrnně lze říci, že Lutherovo pojetí *cognitio Dei naturalis* v sobě zahrnuje myšlenku o výjimečnosti a jedinečnosti člověka jako Božího stvoření. Toto poznání však samo o sobě člověku nezprostředkuje ani individuální zkušenost s Bohem, ani poznání Božích soteriologických intencí s člověkem a znalosti o Boží Trojici, protože tyto teologicko-noetické akcenty spojuje reformátor s osobní vírou v Pána Ježíše Krista.

2.2 Lutherovo pojetí přirozeného rozumu – rozmyslu – ratio

Když Luther mluví o lidském rozumu (*ratio*), nedefinuje jej nikde explicitně a pregnančně, ale z jeho různých vyjádření lze dedukovat určité závěry vztahující se k němu. Také tuto část začneme biblickým slovem a je to zvěst o stvoření člověka: „Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho... jako muže a ženu je stvořil. A Bůh jim požehnal a řekl jim: Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňujte si ji a panujte ... nade vším živým, co se na zemi hýbe“ (Gn 1,27–28). Zmíněný biblický text sice nevypovídá přímo o lidském rozmyslu, ale mluví spíše o Božím stvořitelském řádu pro manželství a poslání rodiny včetně činnosti, které má člověk uspořádat prostřednictvím přirozeného rozmyslu, a tak naplňovat poslání ve světě v souladu s Boží vůlí. Právě k tomu se soustřeďuje i náš autor.¹³ Ze zmíněné biblické zvěsti Luther vyvozuje několik zásadních pohledů na lidský rozmysl.

První chce připomenout, že „lidský rozmysl je ten nejlepší Boží dar člověku,“ který „převyšuje všechna pozemská jmění,“ poněvadž „představuje v člověku něco božského,“ vysvětluje Luther. Druhý pohled se ukazuje v tom, že svým rozumem člověk předčí všechny ostatní živé tvory ve světě. Třetí aspekt souvisí s posláním lidského rozmyslu a s odvoláním na Písmo svaté hovoří Luther o tom, že rozmyslem „si má člověk podmaňovat zemi“ a „panovat nad stvořením.“ To konkrétně znamená, že lidský rozmysl je „zdrojem a nositelem kultury“, „objevitelem veškerého umění a vědy, ovládá lékařství a právo“ a projevuje se „ve

¹² LUTHER, WA, sv. XL/I, s. 607, 28; WA, sv. XLV, s. 90, 12; s. 91, 5–21, srov. XLIX, s. 238, 6; WA, sv. XIX, s. 206, 32; srov. s. 207, 3.

¹³ LUTHER, WA, sv. XL/III, s. 222, 5; sl. 20: „das sind vires et opes sapientiae implantate in paradiso.“

vší moudrosti, moci, statečnosti, cti, které jsou v tomto životě člověku vlastní," připomíná Luther.¹⁴ Rozmysl pomáhá člověku objevovat stále nové hodnoty stvoření, vytváří „normy pro hodnocení a rozhodování o správném uspořádání pozemských věcí v ekonomii a politice“ a v jiných oblastech života. Tím vším člověk naplňuje své poslání ve světě, které mu Bůh určil při stvoření a teologie nemá co do toho mluvit, protože to přísluší přirozenému rozmyslu člověka.¹⁵

Jak v předchozím důrazu na přirozené poznání Boha, tak také v akcentu na teologicko-etickou kvalitu a funkci rozmyslu hovoří reformátor také o totální lidské porušenosti hříchem. Výjimkou není ani lidský rozmysl. Vyplývá to z jeho teologického výkladu různých biblických textů a listu Římanům, kde důrazně připomíná, že člověk bez osobní víry v Ježíše Krista je onticky zakřivený do sebe sama, má tedy *cor curvum in se*, které nemůže překonat ani přirozeným zákonem, ani svým vlastním etickým úsilím, nýbrž musí být z tohoto tzv. začarovaného kruhu vysvobozen vírou v Ježíše Krista a mocí Ducha svatého.¹⁶ Toto ontické zakřivení jako důsledek Adamova pádu do hříchu jednak znemožňuje člověku teologické poznání sama sebe před Bohem jako hříšníka i omilostněného (*homo peccator et iustus*), jednak se projevuje i v ambivalentním používání přirozeného rozmyslu jednou k zušlechťování života ve světě, k rozvíjení kultury, k vědeckým objevům, k umění a usnadňování života na zemi, jindy zase tentýž rozmysl slouží k obcházení zákonů, k ubližování druhým lidem v nejrůznějších podobách. Člověk žil, žije a bude žít ve stálém pokušení zneužívat svého rozumu k jednání proti Boží vůli, proti člověku i proti svým bližním, pokud není existenciálně i ontologicky vázán vztahem k Bohu a zodpovědností vůči němu. Bez osobní víry, a to je další Lutherův důraz, přirozený rozmysl, „zapomíná na Boha jako dárce všeho“ a člověk se chlubí svými úspěchy, je naplněn osobní pýchou, sebedůvěrou v to, co všechno dokáže, a tím využívá daru rozmyslu „podle svého vlastního zalíbení a své dychtivosti,“ připomíná Luther.¹⁷

¹⁴ LUTHER, Disputatio de homine, in WA, sv. XXXIX/I, s. 175, 9; také viz sv. XL/III, s. 221, 6. 14.: „Omnes leges natae ex sapientia humana et ratione;“ s. 221, 17.

¹⁵ LUTHER, WA, sv. XL/III, s. 222, 5, 20, 8 a 3: „Ergo Theologia non disputat de ordinandis rebus publicis, de inveniendis artibus.“

¹⁶ LUTHER, Römer: Kommentar, WA, sv. II, s. 137, 1; více o této problematice viz Ján Liguš, *Christus praesens: Ekleziologie Dietricha Bonhoeffera mezi liberalismem a nacionalismem*, Brno: L. Marek, s. 61–72.

¹⁷ Srov. LUTHER, WA, sv. XL/III, s. 223, 13.

Vedle toho přirozený rozmysl je v zasetí imanentní skutečnosti, nemůže proniknout k Božím spásným „neviditelným věcem“ obsaženým v Písmu svatém, pokládá je „za neuvěřitelné, nemožné, absurdní“ i proto, že „převyšují veškerou viditelnou skutečnost.“¹⁸ Navíc chybí lidskému rozmyslu bez osobní víry v Boha smysl pro pochopení paradoxního Božího jednání v dějinách spásy a pro „tajemství Kristova vtěleného božství a Boží Trojice.“¹⁹ Tyto aspekty spásného skrytého Božího jednání jsou totiž vázány na víru v Ježíše Krista, která znamená „spolehnout se na to, v co doufáme a být si jist tím, co nevidíme“ (Žid 11,1).²⁰

Ve vztahu ke spáse se Luther o přirozeném rozmyslu vyjadřuje až s despektem, že je to „nevěstka“, nebo „Madam rozum“, „tělesná moudrost, bláznovství, smrt a tma“, která je přítomná „ve filozofii a ve scholastické teologii“, nevyjímaje ani „blouznivce a kacíře“.²¹ Teprve tam, kde přirozený rozmysl je „osvícení Duchem svatým“, je osvobozen od onoho *cor curvum in se*. Je to sice tentýž lidský rozmysl, a přece jiný, je eticky zkvalitněný působením Božím k naplňování poslání, které mu bylo uloženo Bohem při stvoření.²²

Souhrnně lze říci, že ve víře v Boha a skrze osvícení Duchem svatým může lidský rozmysl vytvářet příznivé podmínky pro život lidí, formovat kulturu, pozitivně působit ve všech sférách osobního, rodinného, veřejného a společenského života i proto, že to činí vždycky v zodpovědnosti před Bohem svým Stvořitelem.²³

2.3 Lutherovo pojetí přirozeného zákona – *Lex naturalis*

Luther se vyjadřuje jednoznačně o přítomnosti přirozeného zákona ve všech lidech. Někdy tak činí v poněkud méně srozumitelných souvislostech, jindy dokonce i v paradoxních typech výpovědí. Jeho základní

¹⁸ LUTHER, WA, sv. XXVII, s. 275, 4. 26; WA, sv. XL/III, s. 35, 10 „Ratio non potest ad invisibilia se transferre.“

¹⁹ LUTHER, WA, sv. X/I/1, s. 191, 1.13 a s. 193, 7.

²⁰ LUTHER, WA, sv. XL/III, s. 46, 7; citát pokračuje „quia ista notitia in promissione et in verbo Dei consistit ...“ zatímco „natura est intenta visibilibus.“ LUTHER, WA, sv. XL/III, s. 46, 15.

²¹ LUTHER, WA, sv. XXXIX/I, s. 180, 14 a WA, sv. XL/III, s. 34, 24.

²² LUTHER, WA, sv. X/I/1, s. 326, 16, WA, sv. XXXIX/I, s. 180, 29; WA, sv. LX/III, s. 34, 24.

²³ LUTHER, WA, sv. XL/III, s. 222, 5.20; sv. XXXIX/I, s. 175, 18. 20); srov. WA, sv. XVI, s. 140, 3; WA, sv. XVIII, s. 729, 7.13; a WA, sv. XL/II, s. 452, 15.

pozice však je jednoznačná: „Všichni lidé mají v sobě, tedy ve svém rozumu, přirozený zákon,“ který „nás zavazuje v našem svědomí.“ Uvedený zákon časově dokonce předchází zjevenou Boží vůli ve Starém zákoně, „je starší než Mojžíšův zákon a Dekalog“ a „je stále živým zákonem v srdcích všech lidí,“ zdůrazňuje reformátor.²⁴ Na tento přirozený zákon „navazuje veškeré zvěstování Boží vůle i Mojžíšova zákona,“ a tudíž je závazný pro každého člověka.²⁵ Tuto pravdu dosvědčuje i fakt, že lidé mohou porozumět Božímu slovu, když mu naslouchají, a že „bez tohoto přirozeného zákona vepsaného do srdce“ by člověk nemohl být osloven Bohem.²⁶

V jiné souvislosti Luther řekne výslovně, že křesťanské vyučování Mojžíšova zákona se děje „jen proto, že přirozené zákony nejsou nikde jinde tak jemně a spořádaně napsány, jako v Mojžíšovi.“ Obsah Mojžíšova zákona je Lutherovi identický s obsahem přirozeného zákona a díky tomu člověk ví, „co Pánu Bohu dluží.“²⁷ To se manifestuje v lidských srdcích poznáním dvou přikázání: „Uctívat Boha a milovat bližního“ ve smyslu Ježíšových slov: „Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy ve všem jedněte s nimi; v tom je celý Zákon i Proroci.“ Poznání tohoto mravního zákona „jde napříč všemi dobami, zákon je známý všem národům, je napsaný v srdcích všech a nevynechává nikoho, kdo by se mohl omluvit od začátku až do konce.“²⁸ Zmíněný mravní zákon „byl při stvoření Božím prstem napsán v každém člověku.“ Reformátor však paradoxně zdůrazňuje: „I kdyby to Mojžíš nenapsal, věděl by každý člověk od přírody, že má uctívat Boha a milovat bližního.“ Přirozený zákon je nad vší pochybnost „světlo, které svítí v rozmyslu všech lidí,“ které je sice Adamovým hříchem zatemněné, což však nevylučuje, že zjevení Boží zákon obsažený v Písmu skrze působení Ducha svatého „má připomínat lidem přirozený zákon v jejich srdcích,“ aby mohli žít v souladu s Boží vůlí.²⁹ Z toho tedy vyplývá, že obsahem přirozeného zákona je Mojžíšův zákon, Dekalog, a dokonce i některá Ježíšova přikázání ve vztahu k Bohu a bližnímu.

²⁴ LUTHER, WA, sv. XXXIX/I, s. 352, 5; „illam viventem insculptam in cordibus“, LUTHER, WA, sv. XXXIX/I, s. 402, 14; srov. také WA, sv. XLVI, s. 607, 10.

²⁵ LUTHER, WA, sv. XVI, s. 380.

²⁶ LUTHER, WA, sv. XL/III, s. 35, 10.

²⁷ LUTHER, WA, sv. XVIII, s.81, 18) .WA, sv. XIX, s. 206, 32.

²⁸ LUTHER, Mt 7,12, in WA, sv. XI, s. 279, 19). WA, sv. II, s. 580, 7–23.

²⁹ LUTHER, WA, sv. XXXIX/I, s. 374, 2; s. 454, 4 etc. WA, sv. XVII/II, s. 102, 29.

V pojednání o přirozeném zákonu se Luther dokonce kloní k problematickému tvrzení, o kterém se i dnes mezi biblisty velmi živě diskutuje, když říká, že „ani Kristův výklad zákona není ničím jiným a novým, nýbrž nám ujasňuje jen to, co je napsáno v srdcích lidí a co také požaduje Dekalog.“³⁰ V tomto teologicko-biblickém rámci i ve všeobecném významu *lex naturalis* se ukazuje celková šíře Lutherova pojetí přirozeného zákona, ke které uvádím dvě osobní kritické poznámky.

První se týká Lutherovy teologicko-etické identifikace Mojžíšova zákona a Dekalogu na jedné straně s přirozeným zákonem na straně druhé. Tento přirozený zákon „zavazuje svědomí nás pohanů“, ovšem s výjimkou některých starozákonních obětních a rituálních předpisů (srov. např. Lv 25), které byly typické pro starozákonní Boží lid.³¹ Toto Lutherovo tvrzení je po mém soudu teologicky sporné i proto, že Dekalog platil jako zjevená Boží vůle, která byla jednak výrazem smlouvy mezi Hospodinem a starozákonním Božím lidem, a tím tedy teologicko-etickým základem pro formování mezilidského soužití uvnitř Božího lidu, jednak byl součástí misijního poslání Izraele mezi pohany, které měl Izrael učit Hospodinově vůli žít mezi sebou v lásce, porozumění, spořádaně a harmonicky. Druhá moje kritická výhrada se týká Lutherova tvrzení, podle kterého ani Kristův výklad Mojžíšova zákona a Dekalogu by nepřinášel vlastně nic nového. Sami Ježíšovi současníci totiž museli konstatovat, že Ježíšovo učení působilo nově a originálně.

I přes uvedení kritické poznámky mám však za to, že Lutherovo pojetí přirozeného zákona ve formě dvou přikázání úcty k Bohu a lásky k bližnímu má svou aktuální platnost i v současnosti. Je tomu tak mimo jiné ze dvou důvodů. Prvním je podnět k teologickému zkoumání toho, jak dalece se dá modifikovaně všeobecná religiozita člověka založená na přirozeném zákoně harmonizovat se zjevenou Boží vůlí v Písmu. Druhý důvod se ukazuje v nepřímé výzvě k dialogu křesťanů s vyznavači jiných náboženství při hledání teologicky důstojného a lidsky zodpovědného způsobu soužití a spolupráce na poli lásky k bližnímu.³²

³⁰ LUTHER, WA, sv. XXXIX/I, s. 387, 5.

³¹ LUTHER, WA, sv. XVI, s. 380, 9.

³² LUTHER, WA, sv. XVI, s. 380, 9; srov. WA, sv. XVIII, s. 81, 18.

ZÁVĚR

Sledovali jsme tři oblasti Lutherovy *theologia naturalis*. První bylo přirozené, vrozené poznání Boha (*cognitio Dei naturalis*), druhým byl lidský rozum (ratio) a třetím přirozený zákon (*lex naturalis*). Všechny tři oblasti Luther klade do neoddělitelného vztahu k Božímu zjevení v Kristu, které je obsaženo v Písmu svatém a ve spojení s ním získává jeho pojetí přirozené teologie svou relevantní teologicko-etickou hodnotu. Nejen to, ale člověk jako takový se ocitá velmi často v situacích, kdy ví, jak má své přirozené dary používat, a přece podlehně negativnímu sklonu. Sílu k používání přirozených Božích darů ve všech oblastech života získává člověk vírou v Ježíše Krista, která se drží Písma svatého a která je posilována působením Ducha svatého v církvi. Lutherova přirozená teologie přímo i nepřímo povzbuzuje křesťanskou církev ke zvěstovatelské, misijní, katechetické, poimenické a diakonické službě současnému člověku, aby mohl používat zmíněné Boží dary k prospěchu všech lidí v současném světě. Díky této službě může být rozjasněno přirozené světlo, které Bůh vložil do člověka při stvoření, a tím lze také přispívat ke zkvalitňování lidského života, k šťastnému, harmonickému mezilidskému soužití ve světě v souladu s univerzálními etickými principy.

Luther's Concept of the Natural Law as the Basis for Universal Ethics

Key words: Theology; Ethics; Natural Law; Luther Martin

Abstract: The paper makes an inquiry into three areas of Luther's up until now less known natural theology: natural cognition of God (*cognitio Dei naturalis*), natural human reason (*ratio*) and natural law (*lex naturalis*). All these areas are related to the proposed theme concerning the foundation of universal ethics. The German reformer Luther illuminates all three parts on the biblical dialectical background, in which he points to God's original intention with human beings on the one hand and to the concrete historical situation of human beings after Adam's fall into sin on the other hand.

prof. ThDr. Ján Liguš, Ph.D.
Katedra praktické teologie
HTF UK
Pacovská 350/4
140 21 Praha 4